

УДК 347.77

Ю. Л. БОШИЦЬКИЙ

Юрій Ладиславович Бошицький, професор, ректор Київського університету права НАН України, керівник Міжнародного центру правових проблем інтелектуальної власності при Інституті держави і права ім. В. М. Корецького НАН України

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ В УКРАЇНІ: ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ

Еволюція світової економіки тісно пов'язана з широким використанням інтелектуального ресурсу, у якому інтелектуальна власність є основною рушійною силою. Приклади успішного розвитку та економічного зростання багатьох країн світу свідчать, що найбільш динамічними галузями національних економік є ті, які пов'язані з інтенсивною діяльністю у сфері знань та інтелектуальної власності. Такі тенденції важливі не лише для ефективної правової охорони інтелектуальної власності – як стратегічного інструменту економіки, а й для інвестицій, які потрібно буде збільшувати для створення підґрунтя національного розвитку і підвищення актуальності інтелектуальної власності.

Специфічною особливістю розвитку концепції інтелектуальної власності є нерозривне поєднання його правових та економічних аспектів. При всіх своїх характеристиках інтелектуальна власність має економічну вартість. Тому ефективну систему управління інтелектуальною власністю, яка зможе активно підтримувати національну економіку, засновану на знаннях, здатною оперативного приймати обґрунтовані рішення, адекватно реагувати на зміни в навколишньому середовищі та складних процесах у самій керованій системі, в Україні ще має бути створено.

Сьогодні у нашій державі існує не зовсім досконала методика управління інтелектуальною власністю. Суттєвим недоліком наявної системи управління є те, що в ній фактично відсутній комплексний підхід до процесів інформаційного забезпечення, експертизи, надання правового захисту, економічної оцінки вартості та використання об'єктів інтелектуальної власності. Управління інтелектуальною власністю практично закінчується на стадії видачі охоронного документа, а система управління, яка вирішує питання, що пов'язані з оцінкою прав використання і введенням їх до господарського обігу, тобто з економічною віддачею одержанням прибутку чи іншої вигоди, головного, заради чого, власне, й створюються оцінки вартості та використання, відсутня.

Організація функціонування системи управління промисловою власністю в Україні характеризується відсутністю належної координації в роботі органів державного управління, недостатньою ефективністю діяльності структур, які забезпечують захист прав промислової власності. Таким чином, на сьогодні існує потреба в удосконаленні чинної системи управління інтелектуальною власністю, гармонізації її параметрів з поточними та перспективними вимогами ринкового середовища.

У цілому засади публічного адміністрування інтелектуальною власністю визначаються Конституцією України. Так, відповідно до п. 6 ст. 85 Основного Закону Верховна Рада України затверджує програми науково-технічного розвитку в державі¹. Згідно з п. 4 ст. 116 Конституції України Кабінет Міністрів України розробляє і здійснює загальнодержавні програми економічного, науково-технічного, соціального і культурного розвитку, а також безпосереднє керівництво інтелектуальною діяльністю, визначає державну політику в цій галузі суспільної діяльності. Кабінет Міністрів України утворює державні органи управління інтелектуальною діяльністю. До них передусім належать майже всі державні органи управління народним господарством – міністерства, відомства, державні комітети, що здійснюють управління інтелектуальною діяльністю відповідно до компетенції, визначеної Конституцією України.

Публічне адміністрування інтелектуальною діяльністю певною мірою виконують також громадські організації – творчі спілки, фонди тощо. У межах своєї компетенції вони видають відповідні акти у сфері інтелектуальної діяльності. Однак вирішальною формою публічного адміністрування інтелектуальною діяльністю все ж є державне управління.

У межах компетенції, визначеної Конституцією України, Президент України визначає найбільш оптимальну структуру державного управління, у тому числі й інтелектуальною діяльністю. Вважаємо за доцільне звернутися до екскурсу в історію цього питання. Так, Указом Президента України № 250 від 13 березня 1999 р. «Про зміни в системі центральних органів виконавчої влади України»² було утворено Державний комітет України з питань науки та інтелектуальної власності (далі – Держкомнауки) на базі ліквідованих Міністерства України у справах науки і технологій, Державного патентного відомства України та Державного агентства України з авторських і суміжних прав. Указом Президента України від 13 серпня 1999 р. № 987 було затверджено Положення про Державний комітет України з питань науки та інтелектуальної власності³. Однак протягом 1999 р. Держкомнауки не зміг організаційно забезпечити функціонування державної системи охорони інтелектуальної власності. Не було створено організаційної структури, здатної належним чином виконувати всі функції чинного патентного законодавства. У зв'язку з цим Президент України 15 грудня 1999 р. підписав Указ № 1573 «Про зміни у структурі центральних органів виконавчої влади»⁴, де п. 4 від 13 березня 1999 р. № 250 визнано таким, що втратив чинність. Відповідно до четвертого абзацу п. 1 цього Указу постановлено утворити Міністерство освіти і науки України – на базі Міністерства освіти України та Державного комітету України з питань науки та інтелектуальної власності, що ліквідуються.

Відповідно до зазначеного Указу Кабінет Міністрів України своєю постановою від 4 квітня 2000 р. № 601⁵ утворив у складі Міністерства освіти і науки України Державний департамент інтелектуальної власності як урядовий орган державного управління. А постановою від 20 червня 2000 р. № 997⁶ було затверджено Положення про Державний департамент інтелектуальної власності.

Указом Президента України № 436/2011 від 8 квітня 2011 р. Про затвердження Положення про Державну службу інтелектуальної власності України⁷ визначено, що Державна служба інтелектуальної власності України (далі – Державна служба) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра освіти і науки, молоді та спорту України. Державна служба входить до системи органів виконавчої влади і забезпечує реалізацію державної політики у сфері інтелектуальної власності. Основним завданням Державної служби визначено реалізацію державної політики у сфері інтелектуальної власності.

Так, Державна служба відповідно до покладених на неї завдань узагальнює практику застосування законодавства з питань, що належать до її компетенції, розробляє пропозиції щодо вдосконалення законодавчих актів; організовує в установленому порядку експертизу об'єктів права інтелектуальної власності, видає патенти/свідоцтва на об'єкти права інтелектуальної власності; здійснює державну реєстрацію та ведення обліку об'єктів права інтелектуальної власності, проводить реєстрацію договорів про передачу прав на об'єкти права інтелектуальної власності, що охороняються на території України, ліцензійних договорів; визначає уповноважені заклади експертизи та доручає їм проведення експертизи заявок. Також до компетенції Державної служби віднесено ведення державних реєстрів об'єктів права інтелектуальної власності; організація проведення перевірок суб'єктів господарювання на предмет дотримання законодавства у сфері інтелектуальної власності; аналіз стану дотримання суб'єктами господарювання всіх форм власності вимог законодавства у сфері інтелектуальної власності. Інший важливий напрям діяльності служби – здійснення міжнародного співробітництва у сфері правової охорони інтелектуальної власності і представлення інтересів України з питань охорони прав на об'єкти права інтелектуальної власності у міжнародних організаціях відповідно до законодавства тощо.

Функції Державної служби щодо координації діяльності організацій колективного управління передбачають їх облік, визначення уповноважених організацій колективного управління, аналіз їх діяльності, зняття з обліку організації колективного управління, виключення з реєстрів організації колективного управління та уповноважені організації колективного управління, анулювання відповідних свідоцтв тощо.

Окрім іншого, Державна служба видає документи для здійснення митного контролю та митного оформлення товарів, що переміщуються через митний кордон України; погоджує видачу державного посвідчення на право розповсюдження і демонстрування аудіовізуальної продукції щодо дотримання авторського права і суміжних прав; запроваджує заходи з легалізації комп'ютерних програм та правомірного їх використання; веде реєстр виробників та розповсюджувачів програмного забезпечення; здійснює державний нагляд (контроль) за дотриманням суб'єктами господарювання всіх форм власності вимог законодавства у сфері інтелектуальної власності; здійснює управління об'єктами державної власності.

З метою організації своєї діяльності Державна служба забезпечує в межах своїх повноважень виконання заходів щодо запобігання корупції і контроль за їх здійсненням в апараті Державної служби, на підприємствах, в установах та організаціях, що належать до сфери її управління; проводить в установленому порядку добір кадрів в апарат Державної служби, на підприємствах, в установах та організаціях, що належать до сфери її управління, формує в установленому порядку кадровий резерв на відповідні посади, організовує роботу з підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації державних службовців та працівників апарату; організовує планово-фінансову роботу в апараті Державної служби, на підприємствах, в установах та організаціях, що належать до сфери її управління, здійснює контроль за використанням фінансових і матеріальних ресурсів тощо.

Для ефективного розв'язання покладених на неї завдань Державна служба має право в установленому порядку залучати до виконання окремих робіт, участі у вивченні окремих питань учених і фахівців, у тому числі на договірній основі, працівників центральних та місцевих органів виконавчої влади; користуватися

відповідними інформаційними базами даних державних органів, державними, в тому числі урядовими, системами зв'язку і комунікацій, мережами спеціального зв'язку та іншими технічними засобами.

Очолоє Державну службу, здійснює керівництво її діяльністю, представляє Державну службу у відносинах з іншими органами, підприємствами, установами, організаціями, коло повноважень якого є широким і достатнім для ефективного керування. А для вирішення питань, що належать до компетенції Державної служби, обговорення найважливіших напрямів її діяльності у Державній службі утворюється колегія у складі Голови Державної служби, першого заступника та заступника Голови Державної служби за посадою, визначених посадових осіб Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України. У разі потреби до складу колегії Державної служби можуть входити керівники структурних підрозділів Державної служби, а також у встановленому порядку – інші особи.

Рішення колегії реалізуються шляхом видання відповідного наказу Державної служби. Для розгляду наукових рекомендацій та проведення фахових консультацій з основних питань діяльності у Державній службі можуть утворюватися постійні або тимчасові консультативні, дорадчі органи.

До складу Державної служби інтелектуальної власності України входять Державні підприємства, які належать до сфери управління: Державне підприємство «Український інститут промислової власності», Державне підприємство «Інтелзахист», Державне підприємство «Українське агентство з авторських та суміжних прав», Український центр інноватики та патентно-інформаційних послуг.

Указом Президента України № 549 від 8 жовтня 2013 р.⁸ відбулося перепідпорядкування Державної служби інтелектуальної власності України від Міністерства освіти і науки України до Міністра економічного розвитку і торгівлі України. Так, у п. 1 Указу зазначається, що діяльність Державної служби інтелектуальної власності України спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра економічного розвитку і торгівлі України. Надано вказівку Кабінету Міністрів України привести свої акти і забезпечити приведення міністерствами та іншими уповноваженими центральними органами виконавчої влади їх нормативно-правових актів у відповідність із цим Указом.

Слід зазначити, що творча діяльність людини в науково-технічній сфері при ефективному державному менеджменті або адмініструванні може давати колосальні надприбутки. Однак оптимізація державного адміністрування в сфері інтелектуальної власності повинна базуватися на наступному. Необхідно, щоб управління об'єктом інтелектуальної власності було комплексним і послідовним як на етапі його створення, так і на етапі набуття прав, використання прав, захисту прав та на етапі утилізації. Коротко розглянемо пропонувані етапи цього адміністрування.

Так, управління об'єктом інтелектуальної власності на етапі його створення потребує визначення того, чи товар буде конкурентоспроможним і матиме попит на ринку у майбутньому, можливо, через кілька років. І тільки після цього варто приступати до його розроблення. Необхідно виробити стратегію фірми та планування капіталовкладення в інтелектуальну власність, визначити ресурси, що необхідні для розроблення нової технології і забезпечення конкурентоспроможності як самої технології, так і товарів, що виробляються на її основі. Важливо також оцінити можливості основних конкурентів. На цьому етапі стратегії фірми щодо розроблення об'єктів права інтелектуальної власності, їх правової охорони і подальшого використання неоціненну користь надають патентні дослідження, що проводяться за допомогою патентної інформації. Патентна інформація міститься в офіційних періодичних публікаціях відомств інтелектуальної власності, які є в усіх країнах, де законодавством передбачена правова охорона об'єктів інтелектуальної власності.

Використання технічної інформації надає можливість уникнути зайвих витрат на дублювання досліджень; виявити і оцінити технологію для ліцензування та передання технології; знайти альтернативні технології; бути на сучасному рівні у певній галузі; знайти готові рішення технологічних проблем; сформулювати ідеї для подальших інновацій.

Управління об'єктом інтелектуальної власності на етапі набуття прав полягає в тому, щоб забезпечити йому необхідну правову охорону. Так, результати інтелектуальної діяльності, що можуть відповідати юридичним вимогам до винаходу, корисної моделі, промислового зразка, потребують правової охорони через патент або свідоцтво. *Надання правової охорони є доцільним, якщо об'єкт охорони раніше невідомий, тобто він не є рівнем техніки; охорона надає виключне право на об'єкт передбачуваної охорони; об'єкт охорони є комерційно значущим; об'єкт охорони допоможе зменшенню витрат компанії; об'єкт охорони сприяє задоволенню потреб споживача; об'єкт охорони буде прийнятий ринком і матиме на ньому попит; об'єкт охорони є таким, що потенційно може ліцензуватися; витрати на правову охорону будуть меншими, ніж дохід від його використання тощо.*

Водночас, якщо потенційний об'єкт охорони відповідає перерахованим вище критеріям, важливо передбачити й альтернативний варіант охорони в режимі комерційної таємниці. Охорона такого типу доцільна у випадку, якщо охорона патентом чи свідоцтвом є слабкою і її може обійти конкурент, наприклад, отримавши схожий патент.

Не слід отримувати патент на початковій стадії розроблення ідеї або коли ще не готова виробнича база для її реалізації. Конкуренти, ознайомившись з описом винаходу, можуть випередити розробника об'єкта інтелектуальної власності з виходом інноваційного товару на ринок. Найбільш оптимальним є отримання патенту в момент виходу товару на ринок, оскільки у цьому випадку конкурент не встигне спрацювати на випередження.

Управління об'єктом інтелектуальної власності на етапі використання прав має свої особливості. На даному етапі фірма при використанні прав на об'єкти інтелектуальної власності може використовувати певні

тактики. Ці тактики можна розподілити на чотири напрями. Так, це напрям захисту від конкурентів за допомогою отримання монопольного права на виробництво нової продукції на період продажу її на ринку. Визначаючи оптимальний спосіб і територію реєстрації виключних прав, важливим є забезпечення патентної чистоти виробів з тим, щоб уникнути значних витрат у разі порушення прав.

Наступним є напрям ліцензування на основі отримання монопольних прав на технологію виробництва, що примушує інших виробників придбати у власника прав дозвіл на використання цієї технології за ліцензійним договором. Цей напрям дасть можливість контролювати ринок і переслідувати недобросовісних конкурентів.

Важливим є й напрям формування уставного капіталу підприємства шляхом внесення до його складу прав на об'єкти інтелектуальної власності, що мають визначену вартість. Цей напрям дає змогу без використання грошей формувати значний за розміром уставний капітал та зайняти на ринку активну позицію.

Останній напрям пов'язаний зі створенням іміджу компанії. Він спрямований на те, щоб шляхом управління інтелектуальною власністю підвищити інвестиційну привабливість підприємства.

Управління об'єктом інтелектуальної власності на етапі захисту прав полягає у наступному. Так, зростання конкуренції на ринках товарів і послуг автоматично впливає на зростання кількості порушень прав на об'єкти інтелектуальної власності недобросовісними конкурентами. Для боротьби з цим явищем підприємства створюють служби безпеки, що займаються попередженням і виявленням правопорушень, а також захистом прав на об'єкти інтелектуальної власності. У даній ситуації найбільш ефективним видом захисту є судовий порядок захисту прав. Однак, як свідчать аналіз судової практики та відповідна статистика, тільки незначний відсоток спорів щодо порушення прав на об'єкти інтелектуальної власності вирішується у суді. У більшості ситуацій сторони погоджуються на мирову, щоб уникнути ризику втрати свого бізнесу та значних фінансових витрат.

Управління об'єктом інтелектуальної власності на етапі утилізації полягає у тому, що після закінчення юридично визначеного строку дії прав на об'єкт інтелектуальної власності він зникає як об'єкт власності і переходить у суспільне надбання. Це означає, що винахід, корисну модель або промисловий зразок може використовувати без дозволу правовласника будь-хто.

У даному випадку підприємство повинно спрогнозувати наслідки вичерпання прав на свої об'єкти інтелектуальної власності. Також відкривається можливість безоплатного використання науково-технічних і технологічних розробок, права на які належали до їх вичерпання іншим правовласникам. Для багатьох підприємств це безкінечна, а часто – і єдина можливість використати у своїй діяльності досягнення науково-технічного прогресу.

Ефективне адміністрування інтелектуальною власністю є джерелом додаткового доходу в ході виконання проектів, дає можливість забезпечити якість і конкурентоспроможність продукції, розширити ринкові можливості, а також запобігти проблемам, що виникають у разі порушення прав інтелектуальної власності через відсутність стратегії їх вирішення.

Сьогодні в нашій країні не існує досконалої методики управління інтелектуальною власністю. У зв'язку з цим об'єкти інтелектуальної власності використовуються неефективно і не приносять очікуваного результату. Потрібно модернізувати систему адміністрування цією сферою. Передусім слід створити комплексний підхід до управління сферою, розробки методики економічної оцінки вартості та використання об'єктів інтелектуальної власності, оскільки оцінка є одним із провідних принципів управління.

Необхідно оптимізувати правовий захист усіх об'єктів інтелектуальної власності, удосконалити систему обліку нематеріальних активів, створити базу належного інформаційного забезпечення, розширити систему надання послуг у галузі інтелектуальної власності.

Враховуючи все викладене вище, підкреслимо необхідність подальшого вдосконалення публічного адміністрування в сфері інтелектуальної власності та законодавства, спрямованого на формування сприятливих умов для створення об'єктів інтелектуальної власності, розвитку цивілізованого ринку цих об'єктів. Публічне адміністрування та державне сприяння охороні інтелектуальної власності вимагає запровадження нових організаційно-правових заходів. Для їх здійснення необхідно об'єднати зусилля різних органів державної влади, недержавних установ та громадських організацій, визначити подальші шляхи розвитку національної системи правової охорони інтелектуальної власності в Україні. Економічне відродження нашої країни, орієнтація на розвиток ринкових відносин, прагнення ввійти повноправним членом до світового співтовариства потребують чітко визначених перспектив розвитку та удосконалення суспільних відносин у цій важливій сфері.

¹ Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

² Указ Президента України «Про зміни в системі центральних органів виконавчої влади України» від 13.03.1999 р. № 250/99 // Урядовий кур'єр. – 16.03.1999 р.

³ Указ Президента України «Про Положення про Державний комітет України з питань науки та інтелектуальної власності» від 13.08.1999 р. № 987/99 // Офіційний вісник України. – 1999. – № 33. – Ст. 93.

⁴ Указ Президента України «Про зміни у структурі центральних органів виконавчої влади» від 15.12.1999 р. № 1573/99 // Урядовий кур'єр. – 17.12.1999 р.

⁵ Постанова Кабінету Міністрів України «Про утворення Державного департаменту інтелектуальної власності» від 04.04.2000 р. № 601 // Офіційний вісник України. – 2000. – № 14. – Ст. 38.

⁶ Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Державний департамент інтелектуальної власності» від 20.06.2000 р. № 997 // Офіційний вісник України. – 2000. – № 25. – Ст. 140.

⁷ Указ Президента України «Про затвердження Положення про Державну службу інтелектуальної власності України» від 08.04.2011 р. № 436/2011 // Офіційний вісник Президента України. – 2011. – № 10. – Ст. 76.

⁸ Указ Президента України «Про Питання Державної служби інтелектуальної власності України» від 08.10.2013 р. № 549/2013 // Урядовий кур'єр. – 10.10.2013 р. – № 185.

Резюме

Бошицький Ю. Л. Інтелектуальна власність в Україні: деякі питання публічного адміністрування.

Стаття розкриває проблемні питання публічного адміністрування в сфері інтелектуальної власності як стратегічного інструменту економіки. Проаналізовано систему управління інтелектуальною власністю, яка зможе активно підтримувати національну економіку, засновану на знаннях, здатну оперативно приймати обґрунтовані рішення, адекватно реагувати на зміни в навколишньому середовищі та складних процесах у самій системі, її функції та головні завдання.

Ключові слова: інтелектуальна власність, публічне адміністрування, управління інтелектуальною власністю, захист інтелектуальної власності, державне сприяння охороні інтелектуальної власності.

Резюме

Boshytskyi Yu. L. Intellectual Property in Ukraine: certain issues of public administration.

Статья раскрывает проблемные вопросы публичного администрирования в сфере интеллектуальной собственности как стратегического инструмента экономики. Проанализирована система управления интеллектуальной собственностью, которая сможет активно поддерживать национальную экономику, основанную на знаниях, способную оперативно принимать обоснованные решения, адекватно реагировать на изменения в окружающей среде и сложных процессах в самой системе, ее функции и основные задачи.

Ключевые слова: интеллектуальная собственность, публичное администрирование, управление интеллектуальной собственностью, защита интеллектуальной собственности, государственное содействие охране интеллектуальной собственности.

Summary

Boshytskyi Y. Intellectual Property in Ukraine: Certain Issues in Public Administration

The article reveals the problem issues of public administration in the field of intellectual property at the present stage, being a strategic tool of economics. It is analyzed a system of intellectual property administration that can actively support the national economy which is based on knowledge, is able to make promptly substantiated decisions, can respond adequately on changes in the surrounding environment and the complex processes in the system, main functions and tasks.

Key words: Intellectual property, public administration, intellectual property administration, intellectual property protection, state assistance for intellectual property protection.

Отримано 20.09.2013

УДК 343.533+347.78(477)

М. В. БОРУТА

Марина Вікторівна Борута, ад'юнкт Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРЕВЕНТИВНІ ЗАХОДИ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ У СФЕРІ ОХОРОНИ АВТОРСЬКОГО ПРАВА

Одним із основних напрямків боротьби зі злочинністю є її попередження. В науці кримінології попередження злочинності розглядається як багаторівнева система державних і громадських засобів, спрямованих на виявлення, припинення, послаблення або нейтралізацію причин і умов злочинності, злочинів окремих видів і конкретних злочинів, а також на утримання від переходу або повернення на злочинний шлях людей, умови життя та (або) поведінка яких вказують на таку можливість.

Під «системою» в юридичній науці слід розуміти цілісну єдність структурно розчленованих, але взаємопов'язаних елементів, які реалізують певні функції в умовах конкретного зовнішнього середовища. Зазначена система включає в себе:

- об'єкти профілактики, на які спрямовується ця діяльність;
- заходи попереджувального впливу;
- її основні рівні і форми та ін.

© М. В. Борута, 2013